

Katona Eszter Egy olasz anarchista Mussolininak a Baleári-szigetek meghódítására vonatkozó terveiről

Bernerri, Camillo: *Mussolini alla conquista delle Baleari*

A spanyol polgárháborúban eszközölt külső támogatások kérdése igen kutatott terület a történészek között, legyen szó a Francót támogató oldalról, vagy a köztársaság, illetve Nemzetközi Brigádok történetéről. Több történeti munka foglalkozik az olasz intervenció okaival, mértékével és következményeivel is. Berneri 1937-ben megjelent könyvének újrakiadása azt is jelzi, hogy még ma is van olvasói érdeklődés e téma iránt.

Bernerri az olasz anarchizmus és antifaszizmus egyik fontos személyisége volt. 1937-ben, spanyolországi tartózkodása alatt írta a *Mussolini alla conquista delle Baleari* (Mussolini tervei a Baleári-szigetek meghódítására) c. könyvét, amely – saját szavaival – nem is igazi könyv, hanem sokkal inkább egy dosszié. Berneri tragikus halála

után nem sokkal, 1937 májusában jelent meg Barcelonában az első kiadás spanyolul, majd egy évvel később Argentínában is kiadták. 1938-ban egy francia fordítás is napvilágot látott. Utána azonban hosszú ideig elfeledték Berneri művét. Csak Franco halála után, 1977-ben született újabb spanyol kiadás, és még 25 évet kellett várni, hogy a szerző anyanyelvén, olaszul is újra napvilágot lásson e fontos írás, a Galzerano Kiadó gondozásában.

Az 1975-ben Giuseppe Galzerano által alapított kis könyvkiadó olyan műveket választ közzétételre, amelyek valamilyen szempontból lázadó, vagy forradalmi hangot képviselnek, „a másik Olaszország” hangját. A Salerno közelében működő kiadó témái között szerepelnek a politikai baloldal kérdései, az antifaszizmus, az anarchizmus, az emigráció, Dél-Olaszország problémái, a paraszti felkelések, etc. Három könyvsorozatában – *Atti e memorie del popolo* (A nép tettei és emlékei), *Il laboratorio* (Laboratórium, *Passato e Presente* (Múlt és jelen) – tematikus írások jelennek meg, illetve a *Varie e miscellanea* sorozatban az említett három kategóriába nem sorolható írások kerülnek kiadásra. Berneri könyve az *Atti e memorie del popolo* sorozatban jelent meg. (A kiadóról és produktumairól lásd <http://galzeranoeditore.blogspot.com>.)

A kiadó már indulásakor tervbe vette Berneri könyvének megjelentetését, azonban különböző okok miatt erre végül is nem került sor egészen 2002-ig. A kiadó szerint a könyv páratlan írás, amelyre az olasz történetírásban nem volt még példa; méltó arra, hogy a feledés homályából előkerüljön, visszakapja a hozzá illő politikai és irodalmi méltóságát.

Hogy megértsük a mű és a szerző életútján belüli fontosságát mindenképpen ki kell emelnünk néhány elemet a szerző életrajzából.

Beneri 1897-ben Lodiban, középosztálybeli, értelmiségi családban született. Fiatalon csatlakozott a szocialista párt ifjúsági szervezethez. Néhány év alatt azonban kiábrándult a szervezet által képviselt eszmékből és az anarchistákhoz csatlakozott. Döntését meg is indokolta a pisai *L'Avenire Anarchico* hasábjain, *Egy fiatal anarchista nyílt levele az ifjú szocialistákhoz* című írásában. Hogy milyen anarchista volt valójában Berneri, egyértelműen jelzik Gaetano Salvemini, az ismert történész szavai: „[...] kielégíthetetlen mohósággal érdeklődött minden iránt. Miközben sok anarchista olyan, mint egy bedeszkázott ablakú ház [...], neki minden ablaka nyitva állt.”

Olaszországnak az első világháborúba lépése (1915) után besorozták, antimilitarista eszméi miatt azonban hamarosan Piavosa szigetére internálták. Az orosz forradalmat (1917) kezdetben lelkesen üdvözölte, ám később, látva annak autoriter elfajulását, gyökeresen megváltozott a véleménye. Kritikáját a *Volontà* és az *Umanità Nova* periodikák hasábjain is publikálta. Miután megszabadult a hadseregtől, folytatta tanulmányait a Firenzei Egyetem bölcsészkarán, ahol 1922-ben szerzett diplomát. 1923 és 1926 között középiskolai tanárként tanított, amellest, hogy nagy erővel vetette bele magát az anarchista erők újjászervezésébe és a fasiszmus elleni harcba. A fasiszta kormányzat 1926-ban kötelezővé tette a pedagógusok számára a fasiszta pártba való belépést, amit Berneri elutasított. Többé nem taníthatott. Emigrációba kényszerült, ahonnan többé nem is tért haza. Több országban (Belgium, Hollandia, Luxemburg, Franciaország) próbált letelepedni, az olasz fasiszta kémszolgálat azonban folyamatosan szemmel tartotta és zaklatta. Ennek ellenére Berneri sosem hagyta abba a politikai felvilágosító tevékenység-

get és az írást. Hitt abban, hogy a fasiszmus elbukik, és az anarchisták győzelemre vihetik Olaszországban a forradalmat. Álma nem vált valóra, sőt a helyzet egyre nehezebb lett.

1936 júliusában, nem sokkal a spanyol polgárháború kirobbanása után érkezett Barcelonába, Federica Montseny szavaival, az anarchizmus Mekkájába. (Federica Montseny Mañé /1905–1994/ spanyol anarchista politikus volt. A második köztársaság alatt miniszter – Nyugat-Európában ő volt az egyik első nő, aki ilyen tisztséget betöltött, egyben a történelem ritka anarchista minisztereinek egyike.) Berneri Katalóniában azonnal munkához látott, megszervezett egy olasz antifasisztákból álló kisebb katonai egységet, amely az aragóniai frontra indult. Az önkénteseket lelkesítette az a tudat, hogy „ami ma Spanyolországban, az holnap Olaszországban” is megtörténhet. Berneri egészségi okok miatt nem tudott részt venni a katonai műveletekben, helyette Barcelonában aktív kulturális és propaganda tevékenységet folytatott, az olasz önkénteseket buzdító rádióadásokat készített és a *Guerra di classe* (Osztályharc) c. folyóirat szerkesztésében vállalt részt. Cikkeiben egyrészt az orosz forradalom kritikáját és tanulságait fogalmazta meg, másrészt a spanyol helyzet kapcsán fejtette ki álláspontját. Másik fontos tevékenysége a fasiszta diplomácia által elhagyott barcelonai olasz főkonzulátus archívumának az átnézése volt. Ezen iratok alapján született meg az itt szóban forgó könyve.

Beneri már korábbi írásaiban is foglalkozott Mussolinival és a fasiszmussal – a Duce szemében a fiatal anarchista veszélyes rendszerellenes merénylő volt. Berneri azt írta a feleségének egyik levelében, hogy a Duce az „olaszországi antifasiszta terrorizmus vezetőjeként” tekint rá.

Beneri a könyvével azt a célt tűzte maga elé, hogy a közvélemény elé tárja és dokumentumok erejével bizonyítsa: milyen komoly tervei voltak Mussolininak a Baleáriszigetekkel; Berneri szerint ez volt az egyik fő indoka annak, hogy a spanyolországi polgárháborúba való beavatkozás mellett döntött. Már 1936 novemberében, alighogy elindult az első olasz katonai egység a spanyol lázadók megsegítésére, a Duce a Fasiszta Nagytanács zárt gyűlésén kijelentette, hogy „a Baleárok már a mi tulajdonunk”. Valós szándékát magától értetődően igyekezett eltitkolni mind Franco, mind a nyugati nagyhatalmak előtt. Berneri tehetetlen elkeseredést érzett, amikor látta Európa közönyét a spanyol ügy iránt, és hogy senki nem akadályozta meg Mussolinit szándékában. Ez az elkeseredés is ösztönözte a könyv megírására.

Beneri könyvének a 2002. évi Galzerano-féle kiadásban a fedőlap az 1937-es barcelonai első kiadás felhasználásával készült: Mussolini karikatúraszerű erőteljes profilja, rávetítve a Baleári-szigetek térképére. (A spanyol kiadáson Berneri keresztnévét tévesen egy 'l'-lel írták.) A Galzerano-féle

új kiadás Berneri művét néhány fotóval, térképpel, továbbá név- és helymutatóval egészítette ki.

Az új kiadás fontos és értékes része Claudio Venza bevezetője, valamint Giuseppe Galzerano kiadói előszava. Ez utóbbiban részletesen bemutatja a korabeli sajtóvisszhangot. Az ismertetett recenziók egybehangzóan kiemelik, hogy Berneri valós iratokra alapozza véleményét, és ő maga nem fűzött hozzájuk egyetlen olyan gondolatot sem, amelynek ne volna dokumentálható igazságtartalma. „Itt a dokumentumok, csak a dokumentumok beszélnek” – írta maga Berneri a könyv szerzői bevezetőjében. Nem állítja magáról, hogy történész; azt sem, hogy historiográfiai munkát írt – bár véleményem szerint azt tette –, mégis bravúrral beszélteti a dokumentumokat, és tudományos alaposággal igyekszik bebizonyítani, hogy az olasz fasiszmus már Primo de Rivera diktatúrája óta átgondolt terv szerint akarta a Baleárok megszerezni, s hogy ebbe a tervbe az 1936-os spanyol felkelők nem csupán beleegyeztek, hanem még segítettek is az olaszokat a végrehajtásában.

Mussolini imperializmusának középpontja, az 1920-as évektől a Földközi-tenger medencéje volt; ezen belül az Adriai-tenger csupán kis öböllé változott a Duce szemében. Mussolini sokkal messzebbre tekintett: az egész Mediterráneum ura akart lenni. Ezen az úton azonban Spanyolországba ütközött. Már az is dühítette, hogy Spanyolországnak körülbelül fele annyi lakosa van, mint Olaszországnak, területe viszont – kis túlzással – szinte kétszerese Itáliáénak. Spanyolországot meghódítandó területnek tekintette, ehhez a hídfő éppen a Baleári-szigetcsoport volt. A hódítást azonban Mussolini „barátságos” eszközökkel és nem nyílt agresszióval képzelte el, vagy ahogy Berneri írja: „a római sasok a latin testvéri barátság trójai falovába bújva

orvul hatoltak be Spanyolországba.” (75. o.)

A szerző kilenc fejezetbe rendezve, logikusan felépítve bontja ki gondolatmenetét. Az első fejezet áttekinti a Baleárok földrajzi elhelyezkedését és ebből adódó stratégiai jelentőségét, kitérve a szigetek természeti szépségére is. Az olaszok által leginkább kedvelt baleári sziget Mallorca volt. Berneri a gyarmatosítás négy fázisát különíti el: először megérkezik a felfedező, nyomában a misszionárius, majd őket követi a katona és a kereskedő. A két utóbbi között a modern korban már megjelent a sajtó is. Az olasz sajtó is felfedezte magának az 1920-as években a Baleárokat. 1926-tól rendszeresen érkeztek hajókörutat tevő olaszok, a köztudatban turisták, a diplomáciai iratokból azonban kitűnik, hogy már ezeknek az utaknak is voltak politikai motívumai.

A körutazások egyik, nem titkolt célja volt, hogy növeljék az olaszok tekintélyét a spanyolok körében – tudjuk meg a második fejezetből. A kezdeti „kirándulások” után már nagyobb mennyiségű olasz hidroplán is érkezett a szigetekre, korántsem turisztikai szándékkal. A későbbi olasz légügyi miniszter, Italo Balbo is látogatást tett a szigetekre 1928-ban, valamint más fontos olasz politikai személyiségek is találkoztak Primo de Riverával és XIII. Alfonz spanyol királlyal. Voltak hajóutak, melyeket kifejezetten ifjúfasisztáknak szerveztek. Az egyik ilyen kirándulás keretében (1929. szeptember) Mussolini két fia is ellátogatott a spanyol szigetekre.

Beneri könyvének következő fejezetében az olasz féltékenység okait mutatja be. A birodalmi álmokat dédelgető Olaszország éberén figyelt minden külföldi tevékenységre a Baleárok térségében. Minden mozgulást gyanúval vizslatott, tartva attól, hogy az veszélyt jelenthet Olaszország tekintélyére és hegemoniájára. Tekintettel

a szigetek stratégiai elhelyezkedésére, főleg az angol, a francia és a német érdekeltségektől tartottak az olaszok. Ezért külügyminiszteri utasításra az olasz fasiszta konzulok különös figyelemmel kísérték a kikötőkben állomásozó külföldi hajók mozgását. A diplomátáknak minden apró részletről (hajók neve, típusa, parancsnokok neve, rendfokozata, hol kötöttek ki a hajók, mennyi időt töltöttek el, milyen kapcsolatba léptek a helyi szervezetekkel, stb.) jelenteniük kellett Rómának.

A *Sas tekintete (Lo sguardo dell'aquila)* című fejezetben Berneri az olasz hódítás előkészületi munkálatait gyűjtötte egybe. Számos dokumentummal támasztja alá, hogy fontos katonai személyiségek tettek látogatást a szigetekre; velük együtt nagy mennyiségű hadianyag is érkezett a térségbe. A Baleárok katonai és politika helyzetének minden mozzanata érdekelte az olasz külügyet, s ennek érdekében folyamatosan figyelemmel kísérték a helyi sajtót is. Innen tájékozódtak arról is, hogy milyen az olaszok megítélése a spanyol közvéleményben. Érdekes módon az olasz renomé és a katonai tekintély volt a két legfontosabb szempont Róma számára baleári térhódításban; a gazdasági érdekek nyíltan alig jelentek meg ebben a viszonylatban.

Az olasz konzuli képviselők elhelyezkedését megfigyelve egyértelműen látható, hogy milyen jelentőséget tulajdonított a fasiszta külügy a szigetcsoporthoz. Három konzulátus is működött itt: Palma de Mallorcában, Ibizán és Menorcán. A palmai konzul utasítást kapott Romanelli főkonzultól egy olasz esti iskola megszervezésére, amelynek az oktatási feladata mellett meg kellett szerveznie a fasiszta „szabadidő” szervezetek intézményrendszerét is. (Arról Berneri nem közöl iratot, hogy a konzulnak sikerült-e teljesítenie e feladatát.)

A *Két latin nővér* (*Due sorelle latine*) fejezetben Berneri visszatekint az 1920-as évek nemzetközi kérdéseire (Mussolini korfui kudarca, Primo hatalomra kerülése, a spanyol király római látogatása, Tanger és a Rif-térség jogi rendezése, az 1926-ban tíz évre kötött olasz–spanyol barátsági, békéltetési és semlegességi egyezmény, stb.). A szerző idéz a *La Vanguardia* c. barcelonai lapban megjelent cikkéből, amely jól summázza Olaszország problémáját és Mussolini imperialista törekvéseinek gyökerét: „Itt van Olaszország, ennek a zárt, kijárat nélküli tengernek a közepén. Franciaország és Spanyolország tudnak a másik irányba tekinteni, tudnak más kijáratot találni a világba. Olaszország azonban kicsiny tengerébe van bezárva, és mivel nem képes beletörödni a kicsinységbe, igyekszik kitágítani börtönét, még nagy bonyodalmak árán is. [...] Mediterráneum Olaszországnak köszönhetően újra politikai fogalommal vált.” (146. o.)

A Földközi-tenger medencéjét Berneri stratégiaiilag igen összetett problémaként mutatja be, hiszen az angol, a francia és a német érdekek találkozása miatt Spanyolország könnyen olyan helyzetbe sodródhatott, amikor éppen Olaszország segíthette volna az említett hatalmak befolyásának ellensúlyozásában. Olaszország azonban távolabbi, például japán érdekek megjelenésétől is tartott. Ennek némi alapja is lehetett, hisz 1934 májusában japán küldöttség tett Barcelonában látogatást. A spanyolok vendégszeretete és a japánokkal szembeni, szerinte túlzott szívéllyessége aggasztotta is a Ducét.

A spanyol polgárháború kirobbanásától kezdve a Baleári térség és Olaszország között még szorosabb lett a viszony. A felkelők kezére került Palma és Genova, valamint Palma és Róma között rendszeresültek a hajójáratok. Hamarosan megjelentek az olasz bombázók, a vadász-

repülők és az olasz hadiflotta egységei is. Mallorcán olasz haditechnikusok irányítása alatt fegyvergyár is megkezdte a működését. Az útleveleket az olaszok ellenőrizték, a Mallorcán feladott levelekre olasz bélyeget ragasztottak, és a vámhivatalokat is az olaszok felügyelték. Az olaszok szándéka nem is lehetett volna egyértelműbb.

Bernerri – tekintettel politikai meggyőződésére – nem állítja, hogy történeti elemzéseiben elfogulatlan lenne. Ám a korábban már említett Salvemini szavai – „Az elfogulatlanság álom, a becsületesség költelesség.” – tökéletesen igazak Berneri 1937-es művére.

Bernerri utolsó nyilvános megszólalása 1937 májusában volt: a baloldali-kommunista POUM (Partido Obrero de Unificación Marxista) védelmére kelt a kommunista PSUC-kal (Partit Socialista Unificat de Catalunya) szemben. Ez utóbbi ugyanis a fasizmussal folytatott együttműködéssel vádolta meg a spanyol marxista pártot. Eközben Berneri a rádióadásban megindító beszédet mondott az olasz fasizmus akkoriban, hosszú börtönbüntetés után elhunyt áldozatának, a kommunista Antonio Gramscinak az emlékére. Berneri ezen megnyilvánulásai elegendő okot adhattak az eliminálására. Pár nappal ezután elvtársával, Francesco Barbierivel együtt meggyilkolták a barcelonai lakásuk előtti utcán. A két férfi golyók lyuggatta holttetére másnap találtak rá.

Halálának okai máig tisztázatlanok; két egymással ellentétes feltételezést ismerünk. Az egyik szerint Mussolini titkosrendőrségének, az OVRA-nak a Barcelonában tevékenykedő ügynökei gyilkolták meg a két olasz anarchistát, mint ahogy hasonló sorsra jutottak Franciaországban a Rosselli fivérek is. A másik feltevés szerint egy rendőrökből és a PSUC, vagy az UGT (Unión General de Trabajadores) tagjaiból álló járőr tagjai támadtak rá Berneriékre.

Ha ez a verzió az igaz, akkor haláluk párhuzamba állítható Andrés Ninnek, a POUM vezetőjének a meggyilkolásával, akit utolsó beszédei egyikében (*En la defensa del POUM*) éppen Berneri vett védelmébe a koholt vádakkal szemben.

Beneri a könyvével nem propagandisztikus pamflet kívánt közzétenni, hanem az igazság feltárását és a közvélemény elétárását akarta. Noam Chomsky az *American Power and The New Mandarins* (New York, Pantheon, 1967) című könyvében, úgy vélem teljesen megalapozottan írja, hogy „Berneri összes művének a kiadása nagyban segítene minket, hogy megértsük a spanyol polgárháborút és általában a forradalmi háború problematikáját.” (<http://www.uaz.edu.mx/vinculo/webrvj/rev35-36-8.htm>)

Beneri könyve számos értékes adalékkal szolgál a spanyol polgárháborúba történt olasz beavatkozás valódi okainak megismeréséhez. Mindenképpen hiánypótló mű, mind az olasz, mind a spanyol historiográfia számára.

(Berneri könyve 2008 óta a világhálón is elérhető e-book formátumban: <http://it.scribd.com/doc/91689702/Mussolini-alla-conquista-delle-Baleari-Camillo-Beneri-1937>)

Beneri, Camillo: *Mussolini alla conquista delle Baleari*. (Prologo di Diego De Santillán, Prefazione di Claudio Venza, Postfazione di Giuseppe Galzerano) Galzerano editore, Casalvelino Scalo, 2002. 176 oldal.